

מגילת אסתר

—

יואב אוריאל

איסור הכניסה למלך

מאחר ואסתר היא המלכה, היינו מצפים כי תוכל לפנות אל המלך ללא כל קושי. אולם בדברי אסתר מתגלה כי קיים חוק החוסם כל גישה שלה אל המלך (ד, יא): "כָּל עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבֹוא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲצַר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת שַׂרְבִּיט הַזֶּהב וְחָיָה וְאֲנִי לֹא נִקְרָאתִי לְבֹוא אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם". מדברי אסתר עולה שאף אין כל דרך להגיש בקשה להיכנס אל המלך, שהרי היא לא הציעה לעשות כן, ואין כל אפשרות אלא להמתין שהמלך יקרא לה. איסור הכניסה אל המלך הוא איסור תמוה ביותר. מה ההיגיון בכך שהיועצים והשרים לא יוכלו להיכנס למלך גם במקרי חירום?! החתם סופר (תורת משה ויקרא א) מציין שחוק זה הוא בלתי הגיוני משום שהוא מונע את יכולת המלך להשליט חוק וצדק: "והנה במה שאמרה 'אשר יבוא אל המלך אשר לא יקרא וגו'', הוא דבר תימה: איך אפשר שיגזור המלך כן, ואם כן ביטלת כל משפטים ודינים וגבר חמס וריב". מה פשר איסור זה?⁵⁸

ניתן היה להסביר שחוק זה נבע מחששות בעקבות ניסיון ההתנקשות של בגתן ותרש, ומאז אחשוורוש סגר את כל הסביבה הקרובה אליו באופן מוחלט. אולם השערה זו אינה מתרצת מדוע נמנעה גם כניסתה של אסתר שהצילה את המלך מניסיון ההתנקשות, ולא היתה למלך כל סיבה לחשוש מפניה. ועוד: איך יתכן שאחשוורוש אשר כה אהב את אסתר מנע ממנה להיכנס אליו בחופשיות, ואף לא קרא לה במשך שלושים יום?!

איסור הכניסה אינו חוק תמים, אלא מגלה על התרחשויות כבירות מאחורי הקלעים של חצר המלוכה. ננסה למצוא את סיבות החוק באמצעות בחינת החרिגים שלו: האם יש מישהו אשר היה לו אישור כניסה חופשית למלך, ללא צורך בזימון מוקדם? ובכן, להמן היה אישור כזה, שהרי מאוחר יותר הוא נכנס אל המלך בחופשיות מרצונו. זרש ואוהביו יעצו לו בפשטות להיכנס אל המלך (ה, יד): "וּבְבֹקֶר אָמַר לְמֶלֶךְ וַיְתִלּוּ אֶת מַרְדָּכָי

58. לעיל בשער הראשון (עמוד 48) הבאנו את הסבר הרב ר' מאיר עראמה לחוק תמוה זה, וכאן ננקוט בדרך אחרת.

עָלְיוּ...". ואכן המן נכנס אל המלך ללא כל חשש (ו, ד): "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִי בְּחָצֵר וְהֵמָּן בָּא לְחָצֵר... וַיֹּאמְרוּ נְעָרֵי הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הֲנִיָּה הֵמָּן עֹמֵד בְּחָצֵר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יָבוֹא". כיצד אם כן, קרה שמה שהיווה עבור המלכה עילה למוות, היה מותר לחלוטין עבור המן?

אין זאת אלא שגזירה זו נוצרה בהשפעתו של המן. בתרגום על אסתר נאמר שהמן הוא זה שגרם לאיסור לבוא אל המלך, ויותר מכך: המן הוא שהיה קובע מי נכנס אל המלך ומי לא! כאשר המלך נישאו מעל כל השרים, המן גרם למלך להרחיק מעליו כל איש. ההשתלטות היתה כה גדולה עד שהמלך הרחיק אפילו את אסתר! לדברי בעל 'מנות הלוי', איסור הכניסה נוסד על ידי המן מתוך מטרה להרחיק את מרדכי מן המלך.

מאחר וגילינו כי המן הצליח להרחיק את מרדכי ואסתר מאחשורוש, האם נוכל לדעת באיזה תאריך החל ריחוק זה? יש לזכור שדברי אסתר למרדכי שהיא לא נקראה אל המלך במשך שלושים יום נאמרו בי"ג ניסן (על פי רש"י ד, יז). כלומר אסתר הורחקה מאחשורוש שלושים יום קודם לכן - מאז י"ג באדר! זהו בדיוק התאריך בו זמם המן למסור את היהודים בידי אויביהם שנה לאחר מכן. נמצא שכבר באותה השנה ראה המן כי 'יום המזל' שלו הוא י"ג באדר, ומאותו היום הוא החל להיות 'המוציא והמביא' הבלעדי של המלך. המהר"ל (אור חדש ד) מבאר שכוח זה של יום י"ג באדר הוא שהפחיד את אסתר: "עוד רמזה דבר גדול כי לא נקראתי אל המלך זה שלשים יום' דהיינו מן י"ג אדר עד ט"ו ניסן⁵⁹ הם שלשים יום כי אדר הוא חסר, ורמזה לו כי היא רואה שהפור שהפיל המן יש בו ממש כי יום זה שהפיל המן עליו פור הוא יום מוכן לצרה, שהרי מן יום זה שהיא י"ג אדר לא נקראתי לבוא אל המלך והיום הוא גורם"⁶⁰.

59. נראה שהמהר"ל מחשב את שלושים הימים עד היום בו נכנסה אסתר בפועל לאחשורוש - טו בניסן.

60. ר' צדוק הכהן מלובלין (ליקוטי מאמרים עמוד לב) מבאר באופן נוסף את חשש אסתר מפני מה שהתחולל בי"ג אדר: "ואמרה אסתר זה שלושים יום לא נקראתי וגו' ואותו יום י"ג ניסן ושלושים יום קודם הוא י"ג אדר, ומצד הדמיון הרי ביאת אחשורוש אליה היה שליטת מלכי אומות העולם בכנסת ישראל ולכך יעד המן אותו יום. ובאמת נהפוך הוא כי הוא התלבשות שפע ה' יתברך כנ"ל [ואולי אז נתעברה מדריש הבונה הבית]". וכעין זה גם ר' יונתן אייבשיץ (יערות דבש ב ג): "והיא אמרה ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום, אם כן בי"ג באדר נקראת להבעל לו, וחשבה אסתר שבעון זה שנבעלה אז לעכו"ם גבר כח המן שגזר בי"ג אדר להשמיד כו', כי יום ההוא קרה עון זה, ולכך אמרה שמא אתה דן על אונס כרצון, כי באמת אז אונס היה". ובדרך דומה אחז גם החתם סופר (תורת משה, אסתר).

כניסת אסתר למלך 'אשר לא כדת'

על אף האיסור המוחלט שעונשו מוות, אסתר לובשת מלכות ונכנסת לאחשורוש (ה), (א): "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֵד בַּחֲצַר בַּיִת הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית...". זוהי אחת הפעולות הנאצלות והעוצמתיות במגילה; אסתר לבדה מכופפת את יד מלך פרס. היא חושפת כאן מחדש את העוצמות של מלכות ישראל שנוסדה על ידי שאול אבי משפחתה - "ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות" - לבשה מלכות בית אביה" (בראשית רבה נו, א). ואכן אסתר מגלה כאן לראשונה שיש בידה תוקף מלוכה. שהרי כל עוד איסור הכניסה אל המלך שיסד המן חל גם על אסתר, הרי היא בפועל כאחרון הנתינים הנדרש לציית לחוק. רק כאשר אסתר פועלת בניגוד לאיסור היא מכוננת מציאות חדשה שבה היא מלכה, כלומר היא רשאית לשנות ולייסד חוקים כרצונה. בירור המעמד המלכותי מודגש מאד בפסוק על ידי חזרה על השורש 'מלך' שש פעמים: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֵד בַּחֲצַר בַּיִת הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית נֹכַח בַּיִת הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבַיִת הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבַּיִת".

אל מול הוד המלכות של אסתר, אחשורוש מושיט את השרביט ומיד מזכיר בדבריו את מעמדה כמלכה - "וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת שְׂרָבִיט הַזֶּהב... וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה לָּךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה" (ב-ג). במדרש (אסתר רבה ט, א) מבואר שבמילים אלה משנה אחשורוש בבת אחת את מעמדה של אסתר. הוא מתחסד ומביע תימהון: כיצד עלה על דעתה שאיסור הכניסה חל גם עליה: "ויקם המלך בבהלה מכסאו וירץ אל אסתר ויחבקה וינשקה וישלך זרועו על צוארה ויאמר לה המלך אסתר המלכה למה תפחדי? כי הדת זאת אשר סדרנו איננה מוטלת עליך באשר את רעיתי וחברתי...".

ושתִי מוֹל אֶסְתֵּר

כניסת אסתר מהווה התגרות בחוקי הממלכה מבחינה נוספת: על פי החוק שנשלח לכל המדינות בתחילת המגילה, כל איש אמור להיות שורר בביתו. אם כן, כאשר אחשורוש גזר על אשתו שלא תבוא והיא באה, זהו מרד בתוך הבית וחזרה על חטאה של ושתִי! ולמרות זאת המלך מושיט לאסתר את השרביט. הדרכים המנוגדות בהן נוקט אחשורוש אל מול ושתִי נשיו, הן בגדר נס גדול, כפי שמסביר בעל העקידת יצחק (אסתר, א): "ואולם תועלת סיפור זה המשפט להודיע כמה מעלות טובות למקום עלינו כי זאת [=ושתִי] עם שחטאה חטא ראוי לסליחה... ולא עוד אלא שהיה ב'שב ואל תעשה', גם כי לא נמצא חוק ונימוס כנגדה, יעמדו על הדבר ופירשו הדין לשנותה מַגְבִּירָה [=המלך ויעצו התעקשו והביאו להדחת ושתִי].

והנה אסתר אשר תבוא ב'קום עשה' כנגד הדת והנימוס המפורסם... עם כל זה, הקדוש ברוך הוא [פעל] ברחמיו להטות לב המלך אליה להושיט לה השרביט שתחיה ותעמוד לפניו לבקש על עמה, היפך ממה שעשה לושתי שנהפך לה לאחר ללמד חובה, עם רוב יופיה".

בתחילת המגילה, ניסה אחשורוש להביא את ושתי, בעוד שאת אסתר הוא דחה מפניו מאוחר יותר, במשך חודש שלם. אם היה עלינו לשער לאור הנתונים הללו מה יהיה באחרית שתיהן, היינו חושבים בוודאי שהמלך ימחל לושתי, ואילו את אסתר הוא יוציא להורג על שהפרה את החוק. אך ההיפך הוא הנכון: ושתי מתה, ואסתר עלתה לגדולה חסרת תקדים, באשר ידעה ליטול לעצמה את השליטה אל מול אחשורוש. מתברר שלעתים כדאי להיות מורחק על ידי המלך אחשורוש, ולא להיות מי שהמלך חפץ בקרבתו.

ואכן, לא מקרה הוא שגם המן שהיה קרוב ביותר אל המלך נתלה בסופו של דבר על עץ, ואילו מרדכי אשר נדחה על ידי אחשורוש זכה לגדולה וכבוד.

הבית, החצר והגינה

חשוב לשים לב לאזורים בארמון בהם מתרחשים מאורעות המגילה, שהרי לא לחינם המגילה טורחת לפרטם. בתחילת המגילה נאמר שהמשתה של המלך אחשורוש לכל בני שושן התקיים באגף החיצוני של הארמון: בחצר גינת ביתן המלך. לעומת זאת ושתי, מתוך עליונותה עליו, ערכה משתה באגף הפנימי ביותר: "בית המלכות אשר למלך אחשורוש" - "מלמד שנתנה אותן [=את הנשים] בבתים מצוירים מקום שהמלך ישן" (פסיקתא זוטרתא). האלשיך מסביר שבכך ושתי הגביהה את עצמה מעל אחשורוש: "אך יכוין לומר ראה נא את אשר נתגאית האשה הזאת. כי הלא מהראוי היה תעשה משתה בית הנשים ולא בבית המלכות שלו, והמלך עשה משתה בחצר..."

אם כן, בתחילת המגילה המלכה נמצאה בבית הפנימי של המלך, והמלך עצמו היה בחצר⁶¹. בהמשך, בעקבות מות ושתי, אחשורוש התבסס בבית המלך הפנימי - "ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו" (ב, טו).

61. כמובן אין הכוונה שהמלך לא היה בביתו כלל, אלא שהמגילה מציגה אותו בחצר בלבד משום שהוא אינו מבוסס לחלוטין בביתו, כמו שבא לידי ביטוי במשתה שערכה שם ושתי.

מאוחר יותר אחשוורוש גוזר שאין להתקרב לאזור האישי שלו. אזור זה כולל לא רק את בית המלכות הפנימי, אלא אפילו את החצר הפנימית - "כָּל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲצַר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אַחַת דָּתוֹ לְהֵמִית" (ד, יא). אך אסתר מתעלה מעל איסור זה, ומגיעה אל החצר הפנימית ומשם אל בית המלך: "וַתַּעֲמֵד בַּחֲצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבַּיִת" (ה, א). אסתר נכנסת לבית המלך תחת ושתי שגורשה משם.

אך הענין לא תם בכך; מאוחר יותר נוצר מצב שבו אסתר נשארת לבדה בבית, בתוקף שלטוני עצום מול המן, בעוד אחשוורוש מתקשה להכיל את המאורעות ויוצא אל הגינה - "וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל גִּנַּת הַבַּיִת". המיקום אליו יצא אחשוורוש מוזכר במגילה משום שיש לו משמעות עצומה: בפעם הקודמת, כשהמלך התמלא חמה על ושתי, הוא היה בחצר בעוד שהיא היתה בבית. כעת מציאות זו מתהפכת כאשר אסתר נמצאת בבית ומובילה את העניינים, בעוד שהמלך בוחר לצאת ממנו. לאחר מכן המלך חוזר ומופתע לראות את המן בבית - "וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת הַבַּיִת אֶל בֵּית מִשְׁתֵּה הַיַּיִן וְהָמָן נָפַל עַל הַמָּטָה אֲשֶׁר אֶסְתֵּר עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לְכַבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עַמִּי בְּבַיִת".

יש כאן הנהגה אלוקית של 'מידה כנגד מידה': המן ניסה להרחיק את אסתר מבית המלך, ולבסוף הוא נידון למיתה על כך שהעז לשהות באותו הבית במחיצתה.

לסיכום, נמצא שישנן שתי דרכים שונות להגיע אל בית המלך הפנימי: ושתי הגיעה לשם בכוחניות ומתוך מאבקי כוחות. אך אסתר הגיעה לשם בצניעות וענווה, מתוך עוצמה פנימית שמביסה את המלך.